

Андрій Блануца*

**Судові урядники в земельних спорах
у Великому князівстві Литовському
(1529–1566 рр.)**

У статті аналізуються питання компетенції судових урядників в справах про земельні спори у Великому князівстві Литовському у період дії Першого Литовського Статуту.

Ключові слова: Велике князівство Литовське, Перший Литовський Статут, судові урядники, землеволодіння, шляхта

В статье анализируются вопросы компетенции судебных урядников в делах о земельных спорах в Великом княжестве Литовском на протяжении действия Первого Литовского Статута.

Ключевые слова: Великое княжество Литовское, Первый Литовский Статут, судебные урядники, землевладение, шляхта

In paper has been investigated the problems competence of judicial constables in land affairs in the Grand Duchy of Lithuania during the duration of the First Lithuanian Statute.

Keywords: Grand Duchy of Lithuania, the First Lithuanian Statute, judicial constables, landowning, nobility

Питання земельної власності та землеволодіння складають ключовий сегмент економічного розвитку Великого князівства Литовського (ВКЛ). У Першому Литовському Статуті (далі — І ЛС)¹ детально прописані усі складові набуття, тримання, володіння та розпорядження шляхетськими маєтками і землями. В артикулах І ЛС коди-

---

* Стаття підготовлена у рамках виконання наукового проекту № Ф54.5/009 за темою «Соціально-економічні реформи в Білорусі і Україні в XVI–XVIII ст.» за сприяння й фінансової підтримки Державного фонду фундаментальних досліджень України.

¹ Первый Литовский Статут (1529 г.) / С. Лазутка, И. Валиконите, Э. Гюдавичюс. — Вильнюс: Margi rastai, 2004. — 522 с. — Библиография в сносках и в конце книги, 77 иллюстр.

фіковано й на правовому рівні узагальнено практику поземельних відносин у ВКЛ, що складалася на основі звичаєвого права, великокнязівських грамот, рішень станово-представницьких з'їздів, постанов Панів-Рад ВКЛ тощо упродовж XIV — першої третини XVI ст.

Окремі спеціальні дослідження щодо судової практики у ВКЛ після запровадження ІЛС належать перу І. Старостіної² та А. Хорошкевич³. У їхніх розвідках розглянуто факти судової діяльності воєвод у ВКЛ після запровадження ІЛС, норми якого відразу ж застосовувалися на практиці не лише в центральних районах держави, а й в її віддалених регіонах. Литовські дослідники С. Лазутка та І. Валіконіте у підготовлених ними до друку судових книгах ЛМ (разом з іншими метрикантами групи по вивченню Литовських Статутів та Литовської метрики Вільнюського університету) на основі документів детально проаналізували судоустрій та судовий процес у ВКЛ⁴. В. Воронін у вступній частині книги № 228 ЛМ навів стислі відомості з службової кар'єри вітебського воєводи М.В. Ключка та відповідно його судової діяльності як воєводи⁵. Характерно, що основна розробка проблематики судочинства у ВКЛ періоду дії ІЛС відбувається у контексті аналізу окремих документів ЛМ або видання книг судових справ ЛМ. Натомість роль судових урядників у системі судочинства ВКЛ періоду чинності ІЛС залишається малодослідженою.

Поточна практика дії «земельних» артикулів ІЛС вимагала ефективного вирішення різного роду маєткових спорів, які постійно виникали у шляхетській корпорації землевласників й землеутримувачів. Як результат уста-

---

² *Старостіна І.* Применение новеллы Юстиниана в суде Великого княжества Литовского 1538 г. (на основании материалов книги Литовской метрики № 228) // *Z dziejów kultury prawnej: studia ofiarowane Profesorowi Juliuszowi Bardachowi w czterdziestolecie urodzin.* — Warszawa, 2004. — S. 135–147.

³ *Хорошкевич А.Л.* «...У статут угленуше» // *Памяти Лукичева.* — М., 2006. — С. 80–88.

⁴ *Lietuvos Metrika. Knyga №. 225 (1528–1547): 6-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / Spaudai parengė S. Lazutka, I. Valikonytė ir kt.* Vilnius, 1995. — P. XXIV–LIX; *Lietuvos Metrika. Knyga № 224 (1522–1530): 4-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / Spaudai parengė S. Lazutka, I. Valikonytė.* Vilnius, 1997. — P. XCVIII–CX; *Lietuvos Metrika. Knyga № 227 (1533–1535): 8-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / Spaudai parengė I. Valikonytė, S. Lazutka.* Vilnius, 1999. — P. LXXV–LXXIX; *Lietuvos Metrika. Knyga № 230 (1542): 11-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / Spaudai parengė I. Valikonytė, S. Viskantaitė, L. Steponavičienė.* Vilnius, 2001. — P. XXVIII–XXXII; *Lietuvos Metrika. Knyga № 229 (1540–1541): 10-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / Spaudai parengė S. Lazutka, I. Valikonytė, S. Viskantaitė, L. Steponavičienė, J. Karpavičienė.* — Vilnius, 2003. — P. LIII–LVIII.

⁵ *Воронин В.А.* Матей Войтехович Ключко и его судебная книга // *Судебная книга витебского воеводы, господарского маршалка, волковыского и оболецкого державцы М.В. Ключко / 1533–1540 (Литовская Метрика. Книга № 228. Книга судебных дел № 9) / Подготовили В.А. Воронин, А.И. Груша и др.* — М., 2008. — С. 6–12.

лилася процедура вирішення маєткових спорів у судовому порядку, де великий князь литовський відігравав ключову роль. Саме він був останньою інстанцією щодо винесення вироку або призначення розгляду тієї чи іншої справи. Великий князь литовський за І ЛС вважається «вищим інтерпретатором статей Статуту». Так, у разі виявлення складних судових конфліктів, де норми права остаточно не врегулювали усі процесуальні процедури, до господаря звертався за порадою («наукою») й комісарський суд⁶. Утім, низка процесуальних процедур покладалася на великокнязівських суддів, призначуваних господарем для розгляду конкретної справи. Вагому роль відігравали й свідки з числа місцевої шляхти, а також пани радні, які були присутні під час винесення вироку великим князем. Саме діяльність цих урядників й складає об'єкт даного дослідження.

Для ефективного вирішення поземельних спорів господар практикував направляти на місце суперечки своїх підданих — великокнязівських урядників, яких уповноважував розсудити за нормами діючого права той чи інший спір щодо землі чи маєтності. Яскравим прикладом може слугувати судова справа за 1553 р., коли Сигізмунду II Августу скаржився волинський зем'янин Микита Кутровський на справців мит волинської та підляшської комор Олехна та Івана Борзобагатих про те, що митники «через стародавние границы квалтовне земли, поля, дубровы и сеножатыя имения его Кутрова отнимают и ку имения своему Галичаном приворочают». До того ж насильне відібрання Кутровського маєтку супроводжувалося постійними наїздами на прилеглі володіння Микити Кутровського: «и также дей квалтовне частокрот на тые земли его выежджают, врадниковъ, слугъ и людей его кутровскихъ побили и поранили, и многие шкоды и грабежи починили и тепер дей чинят»⁷. Відповідно до норм права Микита Кутровський «их листы нашими позовными перед знаку права позывают», прагнучи притягти кривдників до розгляду судової справи на «рок певный». Проте митники на час розгляду справи перебували у Вільносі, тому за другим призначенням року (дата розгляду судової справи) Борзобагаті-Красенські зобов'язувалися вивести своїх суддів. Утім й цього разу митникам завадили «державні» справи й доручення короля («нижли они на он час за некоторыми послугами нашими для потреб замков украинных на то рок за комиссиями зложоных на оный кгрунт земляный, где ся розницы деют, сами выехати и судей своих вывести не могли»)⁸. Зважаючи на вагомі причини, Сигізмунд II Август відстрочив

---

⁶ Lietuvos Metrika. Knyga № 229 (1540–1541): 10-oji Teismų bylą knyga (XVI a. pabaigos kopija) / Spaudai parengė S. Lazutka, I. Valikonytė, S. Viskantaitė, L. Steponavičienė, J. Karpiavičienė. — Vilnius, 2003. — P. 25, 49–51, 52, 72–73, 95, 103–104, 117–118, 131–133 та ін.

⁷ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (далі — AGAD). — Archiwum Potockich z Radzyna (далі — APR). — F. 334. — Sygn. 417. — S. 1.

⁸ AGAD. — APR. — F. 334. — Sygn. 417. — S. 2.

розгляд судової справи на іншу дату, яка мала припасти на день «святое нароження панни Марии» 1552 р.

Вислухавши аргументи Микити Кутровського, великий князь литовський дав дозвіл позивачу вивести на спірні землі своїх суддів і разом із судьями Борзобогатих-Красенських вирішити всі суперечки щодо земель. У разі неявки суддів однієї з двох сторін Сигізмунд II Август своїм листом зобов'язував господарського дворянина Федора Бокія, а також суддю Володимирського повіту Волчка Якимовича та волинського зем'янина Григорія Сенютича Ляховицького розглянути справу Микити Кутровського й винести відповідний вирок «водле обычаю и права посполитого статуту земского». До того ж у випадку, якщо хтось із суддів не міг приступити до виконання своїх обов'язків, позиваюча або відповідаюча сторона могла замінити такого («тогда он себе на местко того иного, хто похочет, того мает судею с руки свое взяти, который таковую ж моц будет мети и то справовати»)⁹.

Отже, даний документ дає чітке уявлення про механізм здійснення розгляду судової справи про земельні спори, коли місцевим урядникам (господарський дворянин, володимирський повітовий суддя), а також судьям двох сторін надавались повноваження у межах дії І ЛС виносити відповідні вироки. Тому тут роль «судової бюрократії» була доволі значною, адже, по суті, вона виступала гарантом права й могла виносити вироки у непростих справах.

Вирішення будь-яких межових земельних спорів, як правило, починалося із призначення великим князем або господарським судом межових або дільчих суддів, на яких покладалися вельми важливі обов'язки — на місці розібратися у конфліктній ситуації та точно визначити межі земельних володінь спірних територій. Причому дана процедура усталилася задовго до прийняття І ЛС й без особливих змін була кодифікована в Статуті¹⁰. Своє рішення межові судді представляли на комісарський суд, який вже, опираючись на їхню інформацію та попередній вирок, ставив остаточну крапку у судовій справі.

Для винесення вироку у судовій справі за 1547 р. київських зем'ян Івана Андрійовича Колочана (його інтереси представляв умоцований Венцлав Гладкович Голоб, який доводився Колочану зятем), з однієї сторони, та Василевою Рощиною Андрієвою Костевича — з другої (причому позивачка являлася І.А. Колочану рідною сестрою) київський воевода Фрідріх Глібович Пронський залучив остринського державцю Звіра Львовича та зем'янина Київського повіту Герасима Андрійовича Халецького. Спільно судові уряд-

⁹ Ibidem. — S. 5–6.

¹⁰ Так, низку судових справ, в яких призначалися межові чи дільчі судді, зафіксовано в книзі судових справ № 4 ЛМ (Lietuvos Metrika. Knyga № 224 (1522–1530): 4-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / Spaudai parengė S. Lazutka, I. Valikonytė. — Vilnius, 1997. — P. 41–42, 45–46, 65–66, 73–75, 75–76, 78–79 та ін.

ники (якими названі особи були на момент розгляду скарги) винесли вирок на користь Василевої Роциної, за яким вона отримала у володіння половину материзної частки маєтку Запрудичі у Київському повіті, якою відмовлявся поступатися її брат після смерті їхньої матері¹¹. Як бачимо, воєвода у даній справі потребував допомоги двох осіб шляхетського походження у винесенні судового вироку. При цьому указані шляхтичі виконували функції судових урядників.

Сам київський воєвода також зловживав урядницьким статусом й, як видно з однієї скарги, поданої на нього до господарського суду, насильно відбирав у своїх сусідів земельні угіддя, осаджуючи їх своїми підданими. Це, зокрема, з'ясовується у судовій справі від 5 листопада 1547 р. між мідницьким плебаном князем Мартином та київським воєводою князем Фрідріхом Глібовичем Пронським про перевіз на р. Вілії, землі, сіножаті, ліси, бори та людей костельного маєтку Мідницького, які були забрані до маєтку Миха-лишського¹². Для винесення вироку великий князь, як і в попередніх справах про земельні суперечки, наказав вивести на місце конфлікту комісарських суддів зі сторони мідницького плебана («... и з очевистого мовенья на рокъ от его кролевской милости зложоный, комисарей яко на речъ землеую тамъ выводил») та київського воєводи («А князь воєвода тежъ зъ судьями своими тамъ выеждчаль»). З'їхавшись у призначеному пункті, («онъ (мідницький плебан. — *Авт.*) с тоє копы зъ судьями своими зъехалъ»), судді князя Мартина були допущенні до провадження процедури опитування свідків та огляду межових знаків («за слухными знаки граничными от комисарей своих ку доводу былъ припушонъ, а судьи плебанские выслухавъши листовъ и присеги плебанское, и осмьнадцати светьковъ его»)¹³. Провівши розслідування на місці, комісарські судді дійшли згоди й постановили «тотъ перевозъ плебану и зъ землею, и зъ лесомъ, и с тыми людьми его, што было за держанья пана виленского от костела Медницкого отнято, плебану медницкому къ костелу Медницкому присудили и оный весь кгрунтъ при-сужоный ему ограничили»¹⁴.

Комісарське рішення було направлене до господарського суду, де вже на призначений господарем час (5 листопада) мав з'явитися київський воєвода для отримання остаточного вироку. Без сумнівів, великий князь у своєму вердикті опирався на рішення комісарів.

Важливу інформацію про роботу королівських суддів містить, зокрема, комісарське рішення від 6 липня 1543 р. на скаргу господарських підданих

¹¹ AGAD. — APR. — F. 334. — Sygn. 92. — S. 100–101.

¹² Российский государственный архив древних актов (РГАДА). — Ф. 389 (Литовская метрика). — Оп. 1. — Ед. хр. 235. — Л. 44–45. Ця судова справа опублікована Д. Ващуком (*Ващук Д.П.* Інститут «старини» у Великому князівстві Литовському (аналіз матеріалів Литовської метрики) // Укр. іст. журн. — 2011. — № 1. — С. 208–209).

¹³ РГАДА. — Ф. 389. — Оп. 1. — Ед. хр. 235. — Л. 44.

¹⁴ Там же. — Л. 44.

маєтків Чернчі Городка та Маневичів на дії князя Федора Андрійовича Сангушковича. Сигізмунд I Старий доручив холмському військовому, любомському старості Миколаю Грабю та ковельському, мельницькому, вижовському, милянівському та фалілеїцькому старості Богдану Михайловичу Семашку винести вирок щодо земельних спорів князя з королівськими підданими маєтків господарського домену. Для цього великий князь наказав суддям виїхати до своїх маєтків Чернчі Городка та Миляновичів, де саме й чинив кривди королівським підданим князь Ф.А. Сангушкович. Головною задачею суддів було визначення кордону («границы») між маєтком Карасин князя та Чернчі Городка й Миляновичів короля: «з ыменя его Карасина осмотра и справедливое розознане о кгрунт того имени, маючи Б(о)га и справедливост перед очима своими, вчинити»¹⁵. Приїхавши на місце земельних суперечок, королівські судді відразу звернулися до луцького старости (саме на території Луцького повіту розташовувалися маєтності короля) князя Андрія Михайловича Кошерського, який був урядником королівських маєтків, й той вже супроводив їх до місця знищення межових знаків. Сюди ж прибув і князь Федір Сангушкович, де у його присутності королівські судді розпочали опитувати свідків. Королівські піддані Чернчі Городка й Маневичів свідчили про те, що піддані Ф.А. Сангушковича зіпсували межові знаки й силою відібрали їхній острів Дубровицю. Князь же свідчив, що то був його острів, а чернчгородські й маневицькі піддані короля самі навмисне зіпсували межові знаки й знищили знаки, якими позначалися кордони. Мало того, за словами Сангушковича, королівські піддані нанесли свої знаки на його володіннях. Після опитування свідків судді оглянули кордон й межові знаки, якими розмежовувались володіння. Королівські піддані представили суддям речові докази (грані на деревах), якими ще здійснив розмежування маєтків князь Костянтин Острозький через своїх комісарів панів Михайла Семашковича, Степана Воропайовича та князя Василя Сокольського. Ф.А. Сангушкович наполягав на своєму, переконуючи суддів у тому, що ніяких комісарів не було й відповідно не було здійсненне розмежування за наказом князя К. Острозького. На такі аргументи королівські піддані повідомили суддям, що після розмежування маєтків комісари видали їм межовий лист, який, однак, згорів під час одного з татарських нападів на Волинь. Як доказ цього, королівські піддані склали присягу («шапку ставили»), що за нормами ранньомодерного права й звичаїв слугувала прямим доказом. На дії чернчгородців й милянівців князь Ф. Сангушкович «на сведецтво того заходцы слати не хотел», що й послужило для суддів ключовим аргументом у винесенні рішення на користь королівських підданих: «А так мы, видячи справедливост подданных короля его м(и)л(о)сти и выведавши от обapolних суседов тамошних, маючи Б(о)га и справедливост пред очима своими, а звлаща бачачи на то, иж кн(я)зь староста володи-

¹⁵ AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — Sygn. 4803. — K. 1.

мирский самъ сведецство на тых подданных своих выдал, што они не з уряду, але злодейским обычаем тыи границы клали, подданных короля его м(и)л(о)сти при тых гарницах их есмо zostавили, и mezi старыми их гранми новыи границы им есмо казали позначити. А по болотом копцы по грудом казали есмо покопати»¹⁶.

Таким чином, призначені великим князем литовським судді відповідно до його інструкції («маючи науку короля его милости») та норм ІЛС зобов'язувалися вирішити важливу для короля справу. Суддям, окрім досконального знання права, звичаїв, потрібно було здійснювати й заходи щодо збору свідчень шляхом опитування підданих двох сторін, а також перевірки документів та доказів, які часто були суперечливими й тим самим утруднювали винесення вироку. Тому на королівських суддів покладалася вельми відповідальна справа.

Важливу інформативну складову про роботу межових суддів містить судова справа пана Остафія Яциничча з рошським державцею князем Федором Івановичем Заславським, датована 17 листопадом 1533 р. Остафій Яцинич кілька разів звертався зі скаргою до великого князя на безправні дії князя Ф. Заславського, який разом зі своїми підданими відібрав й розорав Яворські лови та пущі скаржника, супроводжуючи це насиллям, збройними нападами та пограбуванням його людей та підданих. Господар призначає межових суддів О. Яциничу — берестейського старосту пана Олександра Івановича Ходкевича та городенського городничого князя Семена Богдановича Одинцевича, які спільно із двома межовими суддями Ф. Заславського, яких той мав взяти самостійно, мають виїхати на місце конфлікту й там встановити границі їхніх володінь. Проте коли в назначений господарем час князь Ф. Заславський та його судді не з'явилися, то судді О. Яциничча, виконуючи наказ великого князя литовського, «пан Остафей и [з] светками своими их доводил, ему держати дали, водле Статуту права земьского»¹⁷. Судді також вписали у реєстр всі кривди, причинені землям О. Яциничча внаслідок нападів, пограбувань та наїздів, й відіслали до господарського суду.

Князь Ф. Заславський не виконує приговору межових (комісарських) суддів, ігнорує й господарський суд, не з'являючись на його засідання. Відтак великий князь повторно надає наказ (науку) комісарським суддям, щоб вони склали реєстр понесених паном О. Яциничем збитків й оцінили їхню вартість: «Котрых жо шкод ихъ комиссары, водле Статуту, осумовали две тисечи и девецот копъ грошей, и тридцат, и польпеты копы, и осмъ грошей. И тую всю суму, на чомъ они присягу вделали, п(а)ну Остафью Яциничу на кн(я)зи Федоре усказали и листъ свій судовый на то ему дали, и

¹⁶ Ibidem. — К. 4–5.

¹⁷ Lietuvos Metrika. Knyga № 227 (1533–1535): 8-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / Spaudai parengė I. Valikonytė, S. Lazutka. — Vilnius, 1999. — P. 78. Це посилання на 20-ту статтю Розділу VIII ІЛС.

тые п(е)н(я)зи казали ему по рокам платити, подле правъ писаныхъ...»¹⁸. Як виявилось, сума збитків склала 2934 копи і 38 грошів литовських. Така сума була значною й для заможних князів й панів ВКЛ. Як і в попередньому випадку, князь Ф. Заславський проігнорував й це рішення суду. О. Яцинич вкотре звертається до великого князя, щоб той вчинив справедливість у його справі. При цьому позивач активно апелює до рішення призначуваних господарем комісарів: «... ажбы, водле оного суда комисарского и листу их судового, был захован и штобы в тыхъ презыскахъ его от кн(я)зя Федора заплата ся ему стала»¹⁹.

Врешті-решт господарський суд на основі вироку комісарського (межового) суду й керуючись 11-ою статтею Розділу VI ІЛС, виніс новий остаточний вердикт, за яким князь Ф. Заславський зобов'язувався усю суму, указану вище, «... п(а)ну Остафью Яцыничу платити на тьи роки, яко у Статутехъ права земского описуеть — на каждую четверть року по сту копь грошей — перед двораниномъ г(о)с(по)д(а)рскимъ Семеномъ Гринковичом, ничимъ оныхъ роковъ не отволокаючи»²⁰. Як і в більшості судових справ, нам невідомо, чим врешті-решт закінчилася судова тяганина між двома великими землевласниками. Утім, з цієї справи яскраво видно, яку роль відігравали комісарські судді. Саме вирок першої інстанції був основою для винесення остаточного вироку господарського суду.

Низкою своїх вироків великий князь литовський наказував місцевим урядникам «чинити справедливість» згідно зі статутом ВКЛ, що було прямим обов'язком для воєвод, старост, намісників та господарських урядників²¹. Наприклад, вирок від 19 жовтня 1547 р. Сигізмунд II Август доручав новгородському воєводі пану Олександровичу Ходкевичу, який одночасно суміщав уряди берестейського старости, а також віленського, остринського та книшинського державці, винести вирок у справі князя Івана Васильовича Полубенського з берестейськими зем'янами Станіславом Войтеховичем, Мацеєм Стоцьким та Августиним Глебовським Хмілевцями про «земляні шкоди» останніх в маєтку Опілля князя: «переходечи чез

¹⁸ Ibidem. — Р. 78.

¹⁹ Ibidem. — Р. 79. Це посилання на 11-ту статтю VI Розділу ІЛС.

²⁰ Ibidem. — Р. 79.

²¹ Окремі аспекти судової складової діяльності господарських воєвод, старост та намісників висвітлені у праці А. Яковліва (*Яковлів А.* Намісники, державці і старости господарського замку Черкаського в кінці XV і в XVI вв. — К., 1907); волинського та київського воєвод — у роботі Д. Вашука (*Вашук Д.* Абыхмо деръжали ихъ подлѣ права ихъ земъли (Населення Київщини та Волині і великокнязівська влада в XV–XVI ст.). — К., 2009); луцького старости — у статтях В. Поліщука (*Поліщук В.* Князь Богуш Корецький як землевласник та урядник (1510–1576) // Київська старовина. — 2001. — № 3. — С. 56–72; *Його ж.* Урядницький клан луцького старости князя Богуша Корецького (на прикладі Луцького замкового уряду 1561–1567 рр.) // Укр. археограф. щорічник. Нова серія. — Київ–Нью-Йорк, 2004. — Вип. 8–9. — С. 266–298).

границу именья его Ополя земли его власные того именья на колкодесит бочок кгвалтовне забрали и розробили, и некоторые дей с них на тых же землях дома поселили»²². А 11 серпня 1546 р. великий князь литовський віддавав розпорядження своїм урядникам князю Андрію Семеновичу Одинцевичу та Лукашу Федоровичу Беззьському розібратися у справі господарського зем'янина Миколи Миколайовича Юшкевича із Юрієм Миколайовичем Будилою про напади останнього на Недрошленський маєток Юшкевича²³. У березні 1547 р. за дорученням господаря віленський воєвода й канцлер ВКЛ пан Ян Юрійович Глебович виніс вирок по скарзі господарської боярині Віленського повіту Петрової Остиковича Ганни на віленського боярина Ольбрахта Сляжаковича про чоловіка Гринеля Дашковича з землею. За результатом розгляду справи вирок віленського воєводи був на користь Петрової Остиковича Ганни, яка склала присягу, а О. Сляжакович не зміг представити письмових свідчень, які б вказували на право володіння чоловіком з землею²⁴. Подібні приклади можна наводити й далі.

У січні 1549 р. Сигізмунд II Август своїм листом інформував королеву Бону, кременецького старосту пана Петра Семашка та Петра Загоровського про затяжний конфлікт навколо спірних володінь князя Федора Михайловича Вишневецького з князями Олександром, Юрієм та Войною Федоровичами Вороницькими, що розташовувалися під Мідинською дубровою. Князь Ф.М. Вишневецький названі землі ще раніше відсудив у родини князів Збаразьких (у листі указано: «дей, первьи сего мел он право за листы нашими комисейными с княгиною Ганною Андреевою Збаразскою и с панами ее князем Николаем, князем Щефаном, князем Юрем, князем Владиславом Збаразскими о земли их посполите и судей с obu сторон на той земли пенные выводили»²⁵). Конфлікт не було вичерпано після першого разу, коли господар «дав науку» конфліктуючим сторонам вирішити спір шляхом комісарського суду із залученням своїх суддів. У листі повідомлялося, що «за которым, дей, зрученьем их (суддів. — *Авт.*) оное право mezi ними конца приняти не могло и, недоконавши тых границ, оттол зъехали проч»²⁶. Тобто ефекту комісарським судом так і не було досягнуто.

Терплячи великі шкоди й збитки, завчасно зафіксувавши їх у відповідному реєстрі, князь Ф.М. Вишневецький скаржився на князів Вороницьких, просячи у великого князя дозволу взяти своїми судьями осіб, яким було адресовано даний лист господаря (тобто королеву Бону й панів Петра

²² AGAD. — Archiwum Radziwiłłów. — Dz. III. — Sygn. 1. — K. 2.

²³ Lietuvos Metrika. Knyga № 234 (1546–1548): 19-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / Parengė I. Valikonytė, S. Viskantaitė-Saviščeviienė, L. Steponavičienė. — Vilnius, 2009. — P. 38–40.

²⁴ Ibidem. — P. 91–93.

²⁵ Biblioteka Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (далі — Biblioteka PAN i PAU). — Rękopis 6021. — K. 4.

²⁶ Biblioteka PAN i PAU. — Rękopis 6021. — K. 4.

Семашка та Петра Загоровського), а Вороницькі на свій розсуд також могли взяти своїх суддів. Сигізмунд II Август таким чином задовольнив прохання позивача, а також «поклав рок» для розгляду комісарськими суддями даної справи за дванадцять неділь після 22 січня 1549 р. Вердикт господаря варто зачитувати, так як він демонструє стандартну диспозиційну формулу у справах щодо маєткових спорів: «И вы бы с теми судьями их поспол ся згодивши, там на тые земли, которые они менуютъ быти своими властным, выехали и о бо всех кривдах его, о чом колвек на них будет жаловати, меж ними досмотрели и справедливость тому вчинили, а мы до них писати велели, приказуючи аж бы они на тот рок на тые земли судей своихъ вывели и сами ку праву стали и права были послушни во всем»²⁷. У разі ж ігнорування розпорядження господаря князями Вороницькими, великий князь наказував суддям скаржника винести вирок «водле Статуту права земского»²⁸.

Вердикт такого ж змісту виніс Сигізмунд II Август у справі від 10 вересня 1552 р. шляхтичів Волинської землі господарського дворянина Олександра Богдановича Загоровського та володимирського зем'янина Станіслава Івановича Перевальського. Перший скаржився на володимирського зем'янина, що той землі, поля, сіножаті й дуброви його власні міцно гвалтом від його маєтку Суходол, Дьогтева та Солонева позабирав й чималі шкоди й збитки цим завдав, долучивши до скарги відповідний реєстр збитків, попередньо зафіксувавши його у замкових володимирських книгах²⁹. Для розв'язання конфлікту О. Загоровський межовими суддями взяв князя Матвія Васильовича Четвертенського, господарських дворян Федора Васильовича Бокія та Волчка Якимовича Жасковського. Господар дозволив С. Перевальському вибрати своїх суддів, «кого захочет», а також «поклав тому праву рок» від дати листа за дванадцять неділь, зобов'язавши двох шляхтичів разом зі своїми суддями виїхати на місце конфлікту й «справедливість учинити не отступаючи от Статута права земского». Так як даний лист адресовувався І. Перевальському, великий князь за умови невиконання його указівок «тым судям его науку нашу дали, же бы они его в том водле Статуту права земского заховали»³⁰.

Характерною деталлю у всіх справах про маєткові спори була можливість для всіх конфліктуючих сторін — як позивачів, так і відповідачів — заміни межових суддів у разі якихось непередбачуваних причин³¹.

---

²⁷ Ibidem. — К. 4.

²⁸ Ibidem. — К. 4.

²⁹ Ibidem. — К. 7.

³⁰ Ibidem. — К. 7.

³¹ Див., наприклад: Biblioteka PAN i PAU. — Rękopis 3375. — К. 11; Rękopis 6021. — К. 7.

Доручення ж розгляду судових справ великокнязівським урядникам було нормою у період дії ІЛС, за яким у ВКЛ функціонували воєводський, комісарський³², маршалківський, вотчинний та інші суди. Литовські метриканти С. Лазутка, І. Валіконіте та С. Віскантайте-Савіщевене, посилаючись на статтю 6 розділу 6 ІЛС, припускають існування у цей час й повітового судді³³. Проте уряд професійних повітових суддів буде сформовано у ВКЛ лише за результатами проведення судової реформи в 60-х роках XVI ст. за польським зразком. Тому урядники господарського двору мали пройти відповідну підготовку й на практиці здійснювати суддівські функції.

Відзначимо, що практика передачі окремих суддівських повноважень місцевим або регіональним урядникам, унормована ІЛС й застосована ним після 1529 р., бере свої витoki ще з удільних часів, коли ще не були сильними владні позиції центрального апарату ВКЛ. Так, до остаточного закріплення великокнязівської влади і контролю над Волинню, тут остаточний судовий вердикт виносив удільний князь. Наприклад, цінну інформацію про судову діяльність володимирського та луцького князя Федора Любартовича надають його документи-вироки від 28 липня 1399 р.³⁴, 19 січня 1428 р.³⁵ та 29 травня 1430 р.³⁶ Для з'ясування усіх обставин маєткових суперечностей своїх підданих кн. Федір Любартович призначав й направляв на місця конфлікту межового суддю («мы есмо выслали нашего старосту зоудечевского п(а)на Ленка»³⁷), який мав вислухати докази уповноважених осіб конфліктуючих сторін (старців) й представити воєводі попереднє рішення. Опираючись на нього, кн. Федір Любартович разом з панами (найближче оточення князя) виносив остаточні вироки. Отже, наведені приклади вже вкотре підтверджують висновки литуаністів про рецепцію практичних норм судочинства, практиковані удільними князями, у ІЛС.

Варто також торкнутися питання діяльності воєводського суду у межах правового поля ІЛС. Так, важливу інформацію можна почерпнути з матеріалів книги судових справ № 9 ЛМ, яку авторський колектив публікаторів

³² Наприклад, у 1540 р. у ВКЛ функціонував комісарський суд під керівництвом Яна Миколайовича Радзивіла у складі луцького єпископа Юрія Фальчевського, жемайтійського єпископа Венцлава Вербицького і полоцького воєводи Яна Юрійовича Глібовича, а у 1541 р. на чолі з Матеєм Войтеховичем Яновичем у складі (не завжди однаковому) князя Івана Андрійовича Полубенського, господарського кухмістера Яна Нарбути, двірного підскарбія Івана Андрійовича Солтана, гродненського городничого князя Семена Богдановича Одинцевича і господарського маршалка Яна Стецковича (*Lietuvos Metrika. Knyga № 229 (1540–1541): 10-oji Teismų bylą knyga (XVI a. pabaigos kopija) / Spaudai parengė S. Lazutka, I. Valikonytė, S. Viskantaitė, L. Steponavičienė, J. Karavičienė. — Vilnius, 2003. — P. 20–77, 77–176.*

³³ *Ibidem.* — P. LIII.

³⁴ *Archiwum Państwowe w Krakowie na Wawelu. — ADzied. perg III/3.*

³⁵ *Ibid.* — ADzied. perg III/5.

³⁶ *Ibid.* — ADzied. perg III/4.

³⁷ *Ibid.* — ADzied. perg III/3.

заглавив як «Судова книга вітебського воєводи, господарського маршалка, волковийського і оболецького державці М.В. Клочка», опираючись на відповідну інформацію з її першого аркушу³⁸.

З-поміж 212 документів книги нас цікавлять судові вироки вітебського воєводи. Характерно, що свої вироки воєвода здійснював відповідно до норм І ЛС, зокрема, у деяких судових справах указано на конкретні статуткові артикули, згідно з якими виносився вирок («и мы казали Статуть отъворыти») ³⁹. При цьому М.В. Клочко опирався на усні свідчення представників сторін позивача й відповідача ⁴⁰, часто підкріплені вже відповідними документами (різного роду транзакційними договорами, духівницями або теста-ментами, великокнязівськими наданнями чи підтвердженнями, судовими вироками інших інстанцій й т. п.) ⁴¹. В окремих випадках у воєводських вироках призначався рок для розгляду відповідної судової справи. Наприклад, це мало місце у справі слуги віленського воєводи О.М. Гаштольда Ждана Богдановича із вітебськими боярами Михайловою Курейшовою Богданою та її дочкою Оленою Молоденовою про маєток Речею (вирок від 29 квітня 1537 р.), а також у справі волковийських бояр Мартина Вислоуховича та його синів Івашка і Славути з бояринею того ж повіту Мневською Ядвігою про маєток, який був у власності Ждана Мартиновича (вирок від 15 липня 1537 р.) ⁴². У обох випадках вітебський воєвода призначив рок земський для подальшого вирішення судової справи.

Важливою складовою у процесі винесення вироку вітебським воєводою було здійснення попереднього розслідування на місці конфлікту, пов'язаного із землею чи маєтностями. Тому воєвода у тих випадках, коли винесення вироку було неможливим без такого попереднього слідства, призначав й направляв на місце конфлікту межових суддів з числа воєводських урядників. Так, щодо цього усталеною формулярною фразою стає вираз «а такъ, мы для певънейшее речы и хотячы ся того достаточъне доведати, высылали есмо тамъ на тые земъли врядника нашего», а у винесенні свого вироку воєвода опирався на те, що «то пакъ тыи суди нашы, тымъ, на тых земъляхъ, бывъшы и кождую речъ на писме написавъшы, намъ дали» ⁴³. Часто межовим суддею міг бути призначений воєводою у конкретній справі виж, як, наприклад, мало місце у справі від 11 вересня 1538 р. Згідно з нею, путні люди, господарські озерищські слуги, Матвій Шостак, Сазон Хотев, Марко

---

³⁸ РГАДА. — Ф. 389. — Оп. 1. — Ед. хр. 228. — Л. 1; Судебная книга витебского воеводы, господарского маршалка, волковыского и оболецкого державцы М.В. Клочко... — С. 58.

³⁹ Судебная книга витебского воеводы, господарского маршалка, волковыского и оболецкого державцы М.В. Клочко... — С. 241.

⁴⁰ Там же. — С. 302, 323 та ін.

⁴¹ Там же. — С. 140, 141, 148, 243, 327, 330 та ін.

⁴² Там же. — С. 87, 93.

⁴³ Цит. за: Там же. — С. 163.

Васильович, Медвідь Іванович, Гапон Белоусов спільно зі своїми братами скаржилися на озерницького підданого королеви Бони Власа Івановича Парховича з його братами про насильне захоплення їхньої отчизної землі. Воевода, зважаючи на складність справи та чисельність її учасників, «и мы, бачачи то, иж они, обедеве стороне, один на другого жалуютъ, путьные люди поведаютъ, же бы то ихъ земля была, а данъныи кажутъ, же бы ихъ то отъчизна, и мы для вчыненъя справедливости мижи них, обеюхъ сторонъ, посылали вижом служебника н(а)шого Федора Валаха (підкреслення наше. — *Авт.*)» й разом із судьями конфлікуючих сторін (старцями) «того межы них справедливее досмотрели, и мне бы тот суд свои отъказали»⁴⁴. Зваживши всі аргументи й особливо вирок межового («сумежного») суду, М.В. Ключко знайшов «того Шостака и его товаришов в томъ правыхъ и при той земли есмо zostавили»⁴⁵. Як бачимо, воевода практикував (й шляхта вповні це підтримувала) залучати до суддівських дій у земельних спорах старців, тобто авторитетних й досвідчених людей з числа місцевої шляхетської корпорації. А роль старців у таких діях не викликала сумнівів, так як даний інститут мав давню традицію у досудових та судових діях, особливо під час копного (вічового) суду⁴⁶.

Уповноважений воеводою межовий суддя практикував брати з собою помічників з числа «людей добрых, бояр і міщан». Так, вітебський намісник Клишко Федкович, направлений вітебським воеводою М.В. Ключком 20 серпня 1539 р. межовим суддею у справі вітебських міщан Бориса, Івана та Мишка Ходорових, Сліжикових дітей, із Мишкою Лучиним разом з його братією Сухорукими про сумісну землю, «там, на тую землю, выездил з людми добрыми, бояры и мещаны, и того межы нихъ досмотрель, и намъ тотъ суд свои отъказаль»⁴⁷. У результаті воеводський вирок, опертий на межовий суд намісника, був на стороні Сліжикових дітей.

Земельні спори, які виникали між представниками заможних князівських чи панських родів, вимагали участі у їх вирішенні більш широкого кола суддів. Таким конфліктом стало посягання підляського воеводи, господарського маршалка й дорогицького старости пана Івана Богдановича Сапіги на маєток Вейсей господарської маршалкової та писаревої пані Коптевої Васильовича Марії Костянтинівни. Тож вирок «висаженого суда» у даній справі від 24 липня 1540 р. спільно винесли вітебський воевода М.В. Ключко, господарський маршалок й brasлавський староста Павло Іванович Сапіга та

⁴⁴ Там же. — С. 205.

⁴⁵ Там же. — С. 207.

⁴⁶ Див. детально про копні суди одну з останніх робіт на цю тематику: *Гурбик А.* Трактатування «судових околиць» в громадському судочинстві на українських землях великого князівства литовського // *Ukraina Lithuania: студії з історії Великого князівства Литовського.* — 2009. — Т. 1. — С. 11–33.

⁴⁷ Судебная книга витебского воеводы, господарского маршалка, волковыского и оболецкого державцы М.В. Ключко... — С. 251.

князь Іван Андрійович Полубенський. При цьому вони також опиралися на межових суддів, які «на которыи рокъ мають они, обедеве стороне, тамъ на тыи земъли суди вывести, которые мают межи них о вьсихъ тыхъ кривьдахъ ихъ досмотрети и справедливость тому вчынити»⁴⁸.

Важливою складовою у винесенні вітебським воєводою (як і для інших судових і владних інстанцій) вироку була процедура публічності, а конкретно — присутність й участь у засіданні суду свідків з числа авторитетних шляхтичів, які водночас обіймали певні владні регіональні уряди. Зокрема, за даними 228-ї книги судових справ ЛМ, «оптимальний» склад свідків вітебського воєводського суду був представлений так: городничий і хорунжий пан Роман Гарасимович, земський ключник Іван Яцькович Зелепуга, господарські бояри Олександр Олехнович, Матвій Молодень, Кміта Ширкович, Іван Павлович Поливка, Богдан Белиницький, Олехно Павлович та «иньшыхъ людеи добрыхъ было досить»⁴⁹.

Господар неодноразово доручав воєводам розглядати конкретні справи про земельні спори з причин своєї зайнятості або відсутності на території ВКЛ⁵⁰. Так, в одній із таких справ Сигізмунд I Старий доручив винести вирок віленському воєводі пану Яну Юрійовичу Радзивілу. Суть земельного конфлікту полягала у тому, що одну й ту ж маєність було надано двом господарським підданам — черкаському міщанину Степану та канівському драбу (через зіпсованість частин документу неможливо встановити ім'я драба та назви спірного селища). Воєвода доручив пану Яну Кміті та князю Богушу Корецькому розглянути надавні документи двох власників селища, а вже сам вирок було винесено 17 серпня 1544 р. під час роботи сейму у Бересті. Перевага була надана тому власнику селища, котрий отримав від великого князя надавчий документ раніше свого конкурента⁵¹.

Підсумовуючи, зазначимо, що більшість судових справ у ВКЛ розглядав особисто великий князь литовський. Утім, він часто залучав для цього своїх підданих з числа господарських бояр, які мали на місці винести попередній вирок, що ставало основою для великокнязівського рішення-вироку. Також, господар виносив вирокі спільно з панами радою ВКЛ⁵². Наприклад,

⁴⁸ Там же. — С. 341, 343.

⁴⁹ Там же. — С. 324, 330 та ін.

⁵⁰ «Про то приказуем, же бы перед нами, а в небытности нашей в Великом князстве Литовском перед урядниками нашими ку праву стал..., и в том их усраедливил на роках судовых, которые от нас наперед зложоны будут» (Biblioteka PAN i PAU. — Rękopis 6021. — К. 8.). Така усталена формула була поширеною у великокнязівських ви роках за відсутності чи можливості такої відсутності особисто господаря під час розгляду судових справ.

⁵¹ Biblioteka PAN i PAU. — Rękopis 6089. — К. 3.

⁵² Про склад, повноваження, функції та діяльність панів радних у XV ст. див. капітальні праці Л. Корчак: *Korczak L. Litewska rada wielkksiążęca w XV wieku.* —

30 жовтня 1529 р. Сигізмунд I Старий спільно з панами радою виніс вирок, за яким було присуджено частину маєтку Зелви пану Ілліничу⁵³. Протягом 1546–1548 рр. спільно з господарем судові вирокі виносили такі члени панів ради ВКЛ: біскуп луцький та берестейський князь Юрій Фальчевський, біскуп жемайтійський князь Венцлав, віленський воєвода Ян Юрійович Глебович, пан троцький, староста жемайтійський, державця плотельський і тельшовський пан Яронім Олександрович Ходкевич та господарський підкоморій, ровенський староста пан Григорій Олександрович Ходкевич. Склад панів радних за дорученням великого князя литовського міг й сам виносити вирокі⁵⁴. Важливим питанням залишається розгляд судової діяльності панів радних щодо української шляхти, що може бути предметом наступної розвідки.

Отже, діяльність великокнязівських урядників у сфері розгляду судових справ про маєткові спори у Великому князівстві Литовському була важливою складовою під час проходження служби при дворі великого князя литовського й при сумлінному виконанні доручень господаря могла закласти фундамент для кар'єрного зростання та / або нарощування земельних володінь. Залучення ж до виконання великокнязівських чи воєводських доручень під час судового розслідування давало гарну можливість службовій шляхті набувати неоціненний досвід правової практики.

Kraków, 1998. — 120 s.; *Korczak L.* Monarcha i poddani. System władzy w Wielkim księstwie Litewskim w okresie wczesnojagiellońskim. — Kraków, 2008. — 207 s.

⁵³ AGAD. — Archiwum Radziwiłłów. — Dz. I Dokumenty pergaminowe (Archiwum Nieświeskie). — Sygn. 7554.

⁵⁴ Lietuvos Metrika. Knyga № 234 (1546–1548): 19-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / Parengė I. Valikonytė, S. Viskantaitė-Saviščeviënė, L. Steponavičienė. — Vilnius, 2009. — P. 13–173.

Додаток:*

**Мікрофільм: AGAD. — Zbiór Dokumentów
Pergaminowych. — Dz. X. — Sygn. 4806. — K. 1-7.**

1543. Июля 6. В Чернче Городке. Комиссарское решение по жалобе подданных королевских имений Чернчи городка и Маневич на притеснения князя Федора Андреевича Сангушковича

Мы, Миколай, кграбл войский холмський, староста любомский а | Богдан Михайлович Семашко, староста ковелский, мелницкий, | вижовский, милановский, фалилеицкий, ѡбывамамы тымъ | листом нашим, іако г(о)с(по)д(а)рь корол его м(и)л(о)сть, пан наш м(и)л(о)стивый, ра|чил нам, слугам своим, росказати выехати до имениа его м(и)л(о)сти | г(о)с(по)д(а)рского повѣтѣ Луцкого Чернче городка и Маневич и кри|вдѣ подданных его м(и)л(о)сти того-то имениа Чернче городского и | Маневичского, которыи ѡни менили починены себе быти | ѡт кн(я)за Федора Андрѣевича Санкѣшковича, маршалка | Волынского земли, старосты володимирского, з ымениа его Ка|расина ѡсмотрѣти и справедливое розознанѣ ѡ кгрунт того | имениа, маючи Б(о)га, и справедливост перед ѡчима своими | вчинити, и штобы было кгрунтѣ справедливого его к(о)ролевски | м(и)л(о)сти, иж быхмо то при имениу его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рьском zostавили. А штобы было кн(я)за, старосты володимирского, справедливого, | абыхмо его при его справедливости заховали и границѣ пев|ную межи имением его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рским и кн(я)за старостиным имен|ем вчинили.

Мы, слуги его к(о)ролевски м(и)л(о)сти, на росказанѣ | его м(и)л(о)сти на рокѣ, ѡт г(о)с(по)д(а)ра его м(и)л(о)сти зложоный, и ѡт кн(я)за ста|росты володимирского принатый, д(е)нь св(я)того Петра, св(я)та | минѣлого, там до того имениа его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рского Чернче городка | и Маневич приехали, а кн(я)зь Андрей Михайлович Кошєрский, | староста луцкий, стерегѣчи речи г(о)с(по)д(а)рьское іако в|радовник | его м(и)л(о)сти тамошнего замкѣ Луцкого, и нам до того имениа || [2] г(о)с(по)д(а)рьского приехал, где ж и кн(я)зь, староста володимирский, пил|нѣючи тоѣ ѡмовы и року своего, к намъ приехал. Мы, | маючи надкѣ его к(о)ролевски м(и)л(о)сти, и в копеи листѣ кн(я)за, старо|сты володимирского, ѡписан. Так с|а есмо справвали, | напервей росказали есмо подданным г(о)с(по)д(а)рьским чернчегород|цом и маневичаном, абы ѡни нас привели и нам всказали, | где

* Публікація документу здійснюється згідно з дипломатично-критичним методом та у відповідності із запропонованими В. Німчуком «Правилами видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції» (К., 1995) із деякими змінами.

кривдѣ собе ѿт кн(я)за, старосты володимирского, мают. Они нас напервей привели в остров, который менют Дѣбро|вицою, и всказали перед нами веле дерева бортного, скажо|ного и попаленого, поведаючи, иж тот остров их влостный, | а кн(я)зь, староста, им то квалтом ѿтнимал и тоє дерево по|казити казал. А кн(я)зь, староста, поведал, ижбы тот остров его | быть, а тыи люди, корола его м(и)л(о)сти в него квалтом ѿтнимали | и новым знаменѣм в тот сѧ остров вписали, тоє дерево ижбы | сами ж показали, як тоє имѣне его пѣсто было спустошо|но ѿт татар, а поведал, иж его имѣна и людеѣ, в том остро|ве старшии, знамена были. А люди корола его м(и)л(о)сти пове|дили, иж в томъ дереве посажом ихъ были старыи под|писы и знамена, нижли люди его за росказанѣм его показали | и попалили, чого люди корола его м(и)л(о)сти на людеѣ его хо|тели доводчинити и присагати.

Мы, хотачи достаточнѣ | всеє кривды подданных его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рьских доведати и ѿ|смотреть, росказали есмо имъ, абы они всю границѣ | свою, которую они мают с Карасином, намъ ѿказали. Где ж || [3] они пове|диди, иж мают с Карасиномъ посеред болота, которым | болотом повели к одномѣ островку, на котором была ѡлха, | и в той ѡлсе гран вынали и нам ѿказали, и ѿтол повели | болотом, минуючи остров ц(е)рковный чернчегородский аж до борѣ, | кды на бор вывели, тогда вказали нам колкосот граней | в деревьях нарубиных. Которыеи пове|дили, иж имъ положо|ны через комисари ѿт кн(я)за Костантина небожчика высланный | пна Михайла Семашковича, а кн(я)за Василя Соколского, а пана | Степана Воропаевича, кн(я)зь староста володимирский вка|зал, подал тых граней людеѣ корола его м(и)л(о)сти свои гра|ни барзо старыи. Который пове|дил, иж кды ещо тоє имѣне | его Карасин на предков корола его м(и)л(о)сти кѣ Чернче городку | держано, теды люди карасинскии сами заходачи | злодейским ѡбычаем, тыи границы положили, а не з ѡр|ду тыи границы межи ними положоны были, а ку лю|демъ корола его м(и)л(о)сти мовил, иж бы они тыи свои грани | также злодейским ѡбычаем клали. А тыи комисари, | ѿт кн(я)за Костантина высланыи, имъ тых границ не клали, | поведаючи, иж бы Степан Воропаевич через посѣлы то | зводил, а гарниц не положил. Тыи люди корола его м(и)л(о)сти | мовили, иж тыи границы тыи комисари, высланыи ѿт кн(я)за | Костантина, имъ положили и листь сѣдовый на тоим | были дали, нижли кды татарове прибыли на Волын||[4]скѣ землю без вести и в тот час и тоє имѣне Чернче горо|док на корен сказали и людеѣ всих выбрали, в тен час и лист | сѣдовый в них згинул. Але пред сѧ ставили шапкѣ на | колкодеслт светков ѡбаполних сѣсѣдов своих, и которыи | тому розездѣ и тым границам якъ их тыи суди кла|ли были сведоми, и иншии и сами на том розездѣ | при тых судахъ были и с тыми светки на том при|сагнути хотели. И к томѣ брали сѧ на самого | того заходѣ, ѿт кого кн(я)зь староста тоє имѣне Каѣ|расин маѣт на земанина земли Волынское

Леца Баевског(о), | который жив, а они с ним тыи гарницы граничили, | а кн(я)зь староста того заходцы своего на том рокѡ не по|ставил, што был повинень вчинити и до него тыи | люди корола его м(и)л(о)сти слали, и ж по тыи границы | он тыи земли с ними держал, а через них не вступовал. | Кназ староста на сведецство того заходцы слати | не хотел.

А так мы, видачи справедливост под|данных корола его м(и)л(о)сти и выведавши от ѡбапол|них ссѡедов тамошних, маючи Б(о)га и справедли|вост пред очима своими, а злеща бачачи на то, и ж | кн(я)зь староста володимирский самъ сведецство на | тых подданных своих выдал, што они не з ѡрадѡ, | але злодейским ѡбычаем тыи границы клали, под||[5]данных корола его м(и)л(о)сти при тых гарницах их есмо зоста|вили, и межи старыми их гранми новыи границы им | есмо казали позначити. А по болотом копцы по грѡдом казали есмо покопати. Нижли што са дотычет | того ѡстровка Дѡбровицы, выведали есмо от | корола ж его м(и)л(о)сти подданных их. Тыи подданыи | его карасинцы мали в нем пол своих в заставѡ от | сто лет и далей, и не хотачи есмо нарушити сум|ненна своего, придали есмо ему в том ѡстровкѡ | кѡ болотѡ земли. А тѡю землю от имени кн(я)за | старостина въ сторону подданных корола его м(и)л(о)сти | есмо ѡтехали, ѡграничили и копцы закопали | почон от границы Голѡзейское от болота Водска до Дѡбровицы, и через тот ѡстров Дѡбровицѡ до болота Ѡсом|на тым болотом по половицы против долгого ѡстров|ка до дороги Карасинское, от дороги до нивки врѡчища Берленое против Чернѡгородского ц(е)рковного | ѡстрова Сѡтовищѡ, ѡттол до врѡчища рѡчки Коленца, | от Коленца до Клемного, от Клемного до Красного Борѡ по дорогѡ Боровенскую, от Красного Борѡ до Стол|ских плесѡ, от Столских плес до Белского леса, от Бел||[6]ского леса до Цетани бродѡ по дорогѡ великѡю Пин|скую до границы Червищѡское и Боровенское, | по которымъ врѡчищам граней в деревьях ново | положонных, кромъ старых нескажонных три|ста а копцов семнадцат есмо положили, | што ж кн(я)зь староста володимирский и под|даныи корола его м(и)л(о)сти от нас вдачне при|нали, и юж по тыи граници и по тыи копцы | як кн(я)зь староста володимирский, так подда|ныи корола его м(и)л(о)сти спокойне вечне держати | поднали и через ѡныи грани и копцы в тыи | земли ѡступовали, не мают под закладом | на корола его м(и)л(о)сти двумя тислчма | копами грошей. А што са тычет шкод, кото|рыи менили люди корола его м(и)л(о)сти собе по|чинены быти, а кн(я)за старостины подданыи | собе яко ж спор немалый коло того межи собою | мели. А потом са они поѡднали и з обудвѡ сторон тыи шкѡды межи собою ѡпустили.

И на то есмо чернѡгородцом и манѡвичаном || [7] дали сѡс наши лист з нашими печатми. |

П(и)сан в Чернѡе городкѡ, лет(а) Бож(его) нарож(еня) 1543 м(е)с(я)ца июл(я) 6 дѡн, | индикт 1.